।। अथ हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम् ।।

हलन्तपुल्लिङ्गप्रकरणवत् हलन्तस्त्रीलिङ्गशब्देषु अपि हलन्तानां क्रमः नास्ति वर्गानुसारेण, माहेश्वरसूत्रानुसारेण हकारादिक्रमस्य अनुसरणमेव कृतं विद्यते।

४४० नहो धः ८/२/३४

नहो हस्य धः स्याज्झलि पदान्ते च।

उपानत्, उपानद्। उपानहौ। उपानहः। उपानद्भ्याम्। उपानत्सु। उत्पूर्वात् '**ष्णिह प्रीतौ**' (**धा. १२०१**) इत्यस्मात् '**ऋत्विग्-**' (**सू. ३७३**) आदिना क्विन्, निपातनाद् दलोपषत्वे, क्विन्नन्तत्वात्कुत्वेन हस्य घः, जश्त्वचर्त्वे। उष्णिक्, उष्णिग्। उष्णिहौ। उष्णिहः। उष्णिग्भ्याम्। उष्णिक्षु। **इति हान्ताः**। द्यौः। दिवौ। दिवः। द्युभ्याम्। द्युषु। **इति वान्ताः**। गीः। गिरौ। गिरः। एवं पूः। चतुरश्चतस्रादेशः। चतस्रः। चतस्रः। चतसृणाम्। **इति रेफान्ताः**। किमः कादेशे टाप्। का। के। काः। सर्वावत्।

नहो धः - विधिसूत्रम्।

नहः धः इति पदच्छेदः अस्मिन्सूत्रे हो ढः (८/२/३१) इत्यतः 'ह' इत्यनुवर्तते। "झलो झलि" (८/२/२६) इत्यतः झलि। 'पदस्य' अधिकृतम् "स्कोः संयोगाद्योरन्ते च" (८/२/२९) इत्यतः अन्ते चानुवर्तते।

सूत्रार्थः - नहशब्दे यो हकारः तस्य धकारादेशः स्यात् झलि परे तथा च पदान्ते। उपानत्-उपानद्

रूपलेखनप्रकारः - उपपूर्वात् 'णह बन्धने' धातुत्वात् क्विपि, सर्वापहारिलोपे, "नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषु क्वौ" इति सूत्रेण उप इत्यकारस्य दीर्घे, उपानह् इति प्रातिपदिकत्वात्, सौ, सुलोपे, "नहो धः" इत्यनेन हस्य धकारे, जश्त्वे, चर्त्वे, "उपानत्" इति सिद्धम्। चर्त्वाभावे 'उपानद्' इति। पादत्राणम् इत्यर्थः।

'उपानह्' इत्यस्माद्प्रातिपदिकत्वात् तृतीयाद्विवचने उपानद्भ्याम् - "नहो धः" इत्यनेन धकारादेशः, जश्त्वे, च।

उपानत्सु- उपानह् इत्यस्माद् प्रातिपदिकत्वात् सप्तमी बहुवचने सुपि धकारादेशः, 'खरि च' इत्यनेन चर्त्वे।

हकारान्तस्त्रीलिङ्गे-उपानह् शब्दस्य रूपाणि

	एकवचनम्	**द्विवचनं**	**बहुवचनम्**
प्रथमा	उपानत्-उपानद्	उपानहौ	उपानहः
द्वितीया	उपानहम्	उपानहौ	उपानहः
तृतीया	उपानहा	उपानद्भ्याम्	उपानद्भिः
चतुर्थी	उपानहे	उपानद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
पञ्चमी	उपानहः	उपानद्भ्याम्	उपानद्भ्यः
षष्ठी	उपानहः	उपानहोः	उपानहाम्
सप्तमी	उपानहि	उपानहोः	उपानत्सु
सम्बोधनम्	हे उपानत्-उपानद्!	हे उपानहौ!	हे उपानहः!

उष्णिक्-छन्दोविशेषः। 'ष्णिह प्रीतौ'

रूपलेखनप्रकारः - **उष्णिक्-उष्णिग्** - उत्पूर्वात् स्निह् (ष्णिह) धातोः "ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगुष्णिगञ्चुयुजिक्रुञ्चां च" इति सूत्रेण क्विन्प्रत्ययत्वात् तथा च निपातनात् दलोपे, 'धात्वादेः षः सः' इति षत्वे, 'रषाभ्यां नोणः समानपदे' इति सूत्रेण णत्वे, उष्णिह्, प्रातिपदिकत्वात् "क्विन् प्रत्ययस्य कुः" इति कुत्वे, जश्त्वे, चर्त्वे च 'उष्णिक्-उष्णिग्' इति सिद्धम्।

उष्णिक्षु - उष्णिह्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् सप्तमी बहुवचने सुपि, कुत्वे, घकारे, चर्त्वे, ककारे, 'आदेश प्रत्यययोः'

इत्यनेन षत्वे, ''क्षसंयोगे क्षः'' इत्यनेन क्षकारे 'उष्णिक्षु' इति सिद्धम्।

उष्णिहशब्दरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	उष्णिक्-ग्	उष्णिहौ	उष्णिहः
द्वितीया	उष्णिहम्	उष्णिहौ	उष्णिहः
तृतीया	उष्णिहा	उष्णिग्भ्याम्	उष्णिग्भिः
चतुर्थी	उष्णिहे	उष्णिग्भ्याम्	उष्णिग्भ्यः
पञ्चमी	उष्णिहः	उष्णिग्भ्याम्	उष्णिग्भ्यः
षष्ठी	उष्णिहः	उष्णिहोः	उष्णिहाम्
सप्तमी	उष्णिहि	उष्णिहोः	उष्णिक्षु
सम्बोधनम्	हे उष्णिक्-ग्!	हे उष्णिहौ!	हे उष्णिहः!

एवं दिव्शब्दः। द्यौः, दिवौ, दिवः। द्युभ्याम्। द्युषु। दिव्शब्दस्यरूपाणि पुल्लिङ्गस्थ-सुदिव् शब्दस्यानुसारम्।

द्यौः- दिव् शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् प्रथमाया एकवचने सुप्रत्यये, ''दिव्+सु'' इत्यवस्थायाम्, ''दिव औत्'' इति सूत्रेण वस्य औकारादेशे, ''दि औ+सु'' इत्यवस्थायां यणि, अनुबन्धलोपे, सस्य रुत्वे विसर्गे च, ''द्यौः'' सिद्धम्।

रूपलेखनप्रकारः - द्युभ्याम् - अत्र ''दिव उत्'' इत्यनेन उदादेशत्वात् ''द्युभ्याम्'' सिद्धम्।

गिर् = वाणी। ''गॄ निगरणे'' धातोः क्विपि, सर्वापहारिलोपे, ''ॠत इद्धातोः'' इति सूत्रेण ॠकारस्य इकारादेशे रपरत्वे, 'गिर्' इति सिद्धम्।

गीः = अत्र ''र्वोरुपधाया दीर्घ इकः'' इत्यनेन उपाधदीर्घे, विसर्गे, ''गीः'' सिद्धम्।

रेफान्तस्त्रीलिङ्गे गिर् शब्दस्य रूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	गीः	गिरौ	गिरः
द्वितीया	गिरम्	गिरौ	गिरः
तृतीया	गिरा	गीर्भ्याम्	गीर्भिः
चतुर्थी	गिरे	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
पञ्चमी	गिरः	गीर्भ्याम्	गीर्भ्यः
षष्ठी	गिरः	गिरोः	गिराम्
सप्तमी	गिरि	गिरोः	गीर्षु
सम्बोधनम्	हे गीः!	हे गिरौ!	हे गिरः!

एवं पूः। पूः = नगरी। पॄ पालनपूरणयोः। पॄधातोः क्विपि, सर्वापहारिलोपे, ''उदोष्ठ्यपूर्वस्य'' इति सूत्रेण ॠकारस्य उकारादेशे, रपरत्वे, ''पुर्'' इति सिद्धम्। शेषरूपाणि गिर्शब्दवत्। पूः पुरौ पुरः। पुरम्, पुरा, पूर्भ्याम्, पूर्भिः, पुरे, पुरः, पुरोः, पुराम्, पुरि, पूर्षु।

चतुरशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः। चतुरश्चतस्रादेशः। चतस्रः = चतुर्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् जस् शस् प्रत्ययत्वात् ''त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ'' इति सूत्रेण चतुर् स्थाने चतसृ आदेशे, ''अचि र ऋतः'' इत्यनेन ऋकारस्य स्थाने रेफादेशे, ''चतस् र् अस्'' इत्यवस्थायाम्, रुत्वे विसर्गे च ''चतस्रः'' इति सिद्धम्।

चतसृणाम् - अत्र ''ह्रस्वनद्यापो नुट्'' इति सूत्रेण नुडागमप्राप्ते ''अचि र ऋतः'' इत्यनेन रकारप्राप्ते, अतः ''विप्रतिषेधे परं कार्यम्'' इति सूत्रेण परकार्यत्वात् रकारप्राप्ते, परञ्च ''नुमचिरतृज्वद्भावेभ्यो नुट् पूर्वविप्रतिषेधेन'' इति

वार्तिकेन नुडागमे 'ऋवर्णान्नस्य णत्वं वाच्यम्' इति वार्तिकेन णत्वे, "चतसृणाम्" इति सिद्धम्। इत्यत्र "नामि" इत्यनेन दीर्घप्राप्ते, परञ्च "न तिसृचतसृ" इत्यनेन विषेधे।

किमः कादेशे टाप्। का, के, काः। सर्वावत्। किम्शब्दात् स्त्रीलिङ्गे "अजाद्यतष्टाप्" इत्यनेन टापि, सवर्णदीर्घे 'का' रूपं निष्पन्नम्।

के-काशब्दात् प्रथमाया द्विवचने औ, "औङ आपः" इत्यनेन शी आदेशे, गुणे "के" सिद्धम्।

मकारान्त किम् शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे रूपाणि

	एकवचनम्	**द्विवचनं**	**बहुवचनम्**
प्रथमा	का	के	काः
द्वितीया	काम्	के	काः
तृतीया	कया	काभ्याम्	काभिः
चतुर्थी	कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
पञ्चमी	कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
षष्ठी	कस्याः	कयोः	कासाम्
सप्तमी	कस्याम्	कयोः	कासु

४४१ यः सौ ७/२/११०

इदमो दस्य यः स्यात्सौ। **'इदमो मः'** (**सू. ३४३**)। इयम् त्यदाद्यत्वम्, टाप्, **'दश्च'** (**सू. ३४५**) इति मः। इमे। इमाः। इमाम्। इमे। इमाः। अनया। **'हलि लोपः'** (**सू. ३४७**)। आभ्याम्। आभ्याम्। आभिः। अस्यै। अस्याः। अनयोः आसाम्। अस्याम्। अनयोः। आसु। अन्वादेशे तु एनाम्, एने, एनाः। एनया। एनयोः। एनयोः। **इति मान्ताः। 'ऋत्विग्-'** (**सू. ३७३**) आदिना सृजेः क्विन् अमागमश्च निपातितः। स्रक्, स्रग्। स्रजौ। स्रजः। स्रग्भ्याम्। स्रक्षु। **इति जान्ताः।** त्यदाद्यत्वम्, टाप्। स्या। त्ये। त्याः। एवं तद् यद्, एतद्। **इति दान्ताः।** वाक्, वाग्। वाचौ। वाचः। वाग्भ्याम्। वाक्षु। **इति चान्ताः।** अप्शब्दो नित्यं बहुवचनान्तः। **'अप्तृन्-'** (**सू. २७७**) इति दीर्घः। आपः। अपः।

यः सौ-विधिसूत्रम्।

यः प्रथमान्तं, सौ सप्तम्यन्तं, द्विपदमिदं सूत्रम्। अस्मिन्सूत्रे "इदमो मः" इत्यतः 'इदमः' "दश्च" इत्यतो दः इत्यनुवर्तते।

सूत्रार्थः - इदम्शब्दस्य यो दकारः तस्य यादेशः सुविभक्तिपरतः।

रूपलेखनप्रकारः - इयम् - इदम् शब्दात् प्रातिपदिकात् सौ, अत्वं प्रबाध्य 'इदमो मः' इत्यनेन मत्वे, "यः सौ" दस्य यकारे, सुलोपे 'इयम्' सिद्धम्।

इमे - इदम्प्रातिपदिकात् प्रथमाद्विवचने औ, अत्वपररूपे, टापि, सवर्णदीर्घे, "इदा+औ" इत्यवस्थायाम्, "दश्च" इति मकारे, "औङ आपः" इति श्यादेशे, गुणे इमे सिद्धम्।

अनया - 'इदम्+टा' इत्यत्र अत्वे, पररूपे, टापि, "अनाप्यकः" इति सूत्रेण इद् स्थाने अन् आदेशे, "अना + आ" इत्यवस्थायाम्, "आङि चापः" इति आकारस्थाने एकारादेशे, अयादेशे, "अनया" सिद्धम्।

अस्यै - 'इदम्+ङे' इत्यत्र अत्वे, पररूपे, टापि, "सर्वनाम्नः स्याड्ढ्रस्वश्च" इति सूत्रेण स्याडागमे, ह्रस्वे च, इद्भागस्य लोपे, "अ+स्या+ए" इत्यवस्थायाम्, "वृद्धिरेचि" इति वृद्धौ, "अस्यै" सिद्धम्।

अस्याम् - "ङेराम्नद्याम्नीभ्यः" इति ङि स्थाने आमादेशे।

अन्वादेशे तु एनाम्, एने, एनाः, एनया, एनयोः, एनयोः। ''द्वितीया टौस्स्वेनः'' इति सूत्रेण पुल्लिङ्गवत् स्त्रीलिङ्गेऽपि द्वितीयायां टा-ओस्स्थानेषु एनादेशः। अदन्तत्वात् टापि।

एनया - अन्वादेशे एनादेशे, टापि, ''एन+टाप्+आ'' इत्यवस्थायाम्, सवर्णदीर्घे, ''आङि चापः'' इति एकारादेशे, अयादेशे च 'एनया' सिद्धम्।

इदम् शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे रूपाणि

	एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
प्रथमा	इयम्	इमे	इमाः
द्वितीया	इमाम्, एनाम्	इमे, एने	इमाः, एनाः
तृतीया	अनया, एनया	आभ्याम्	आभिः
चतुर्थी	अस्यै	आभ्याम्	आभ्यः
पञ्चमी	अस्याः	आभ्याम्	आभ्यः
षष्ठी	अस्याः	अनयोः, एनयोः	आसाम्
सप्तमी	अस्याम्	अनयोः, एनयोः	आसु

'ऋत्विग्' = आदिना सृजेः क्विन् अमागमश्च निपातितः। 'सृजविसर्गे' धातुत्वात् ''ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगुष्णिगञ्चुयुजिक्रुञ्चां च'' इति सूत्रेण क्विन्प्रत्यये, निपातनात् अमागमे च, यणि कृते सति 'स्रज्' इति निष्पन्नम्।

स्रक्-स्रग् - स्रज्शब्दात् सौ, हल्ङ्यादिलोपे, ''क्विन्प्रत्ययस्य कुः'' इत्यनेन कुत्वे गकारे, वैकल्पिक चर्त्वे, 'स्रक्-स्रग्' इति सिद्धम्।

स्रक्षु - स्रज् शब्दात् सुपि, कुत्वे, ''खरि च'' इति चर्त्वे, ''आदेश प्रत्यययोः'' इति षत्वे, 'स्रक्षु' इति सिद्धम्। इति जान्ताः। त्यदाद्यत्वम्, टाप्। स्या त्ये त्याः।

स्या - त्यद्शब्दात् स्त्रीलिङ्गे ''त्यदादीनामः'' इति अत्वे, पररूपे, ''अजाद्यतष्टाप्'' इति टापि, अनुबन्धलोपे, सवर्णदीर्घे, ''तदोः सः सावनन्त्ययोः'' इति तस्य सत्वे, विभक्तिलोपे, 'स्या' इति सिद्धम्।

त्यदादिगणस्य सर्वादिगणे पाठः भवति अतः सर्वनामसंज्ञादीनि सर्वकार्याणि भवन्त्येव।

त्यद्शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे स्या, त्ये, त्याः रूपाणि भवन्ति।

तद्शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे ''सा, ते, ताः'' रूपाणि भवन्ति। यद्शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे ''या, ये, याः'' रूपाणि भवन्ति। इत्थमेव एतद्शब्दस्य ''एषा, एते, एताः'' रूपाणि।

तद् शब्दस्य रूपाणि

	एकवचनं	**द्विवचनं**	**बहुवचनम्**
प्रथमा	सा	ते	ताः
द्वितीया	ताम्	ते	ताः
तृतीया	तया	ताभ्याम्	ताभिः
चतुर्थी	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
पञ्चमी	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः
षष्ठी	तस्याः	तयोः	तासाम्
सप्तमी	तस्याम्	तयोः	तासु

रूपलेखनप्रकारः वाच् = वाणी। वक्तीति वाक्। 'वच परिभाषणे' धातुत्वात् ''क्विब्वचिप्रच्छयायतस्तुकटप्रूजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणञ्च'' इति सूत्रेण क्विप्प्रत्यये, ''वचिस्वपियजादीनां किति'' इति सम्प्रसारणस्य अभावे, क्विप्प्रत्ययस्य सर्वापहारिलोपे, 'वाच्' इति सिद्धम्।

वाक्-ग् = वाच्शब्दात् प्रातिपदिकात् सौ, हल्ङ्यादिलोपे, ''चोः कुः'' इति कुत्वे, चर्त्वे च ''वाक्-वाग्'' इति सिद्धम्।

वाक्षु - वाच्शब्दात् प्रातिपदिकात् सुपि, षत्वे ''क्ष्संयोगे क्षः'' इत्यनेन ''वाक्षु'' इति सिद्धम्।

वाक्-ग्, वाचौ, वाचः। वाचा, वाग्भ्याम्, वाक्षु। इतिचान्ताः अप्शब्दो नित्यं बहुवचनान्तः। आपः, अपः, अद्भिः, अद्भ्यः, अपाम्, अप्सु।

आपः - अप्शब्दात् प्रातिपदिकात् प्रथमाबहुवचने जसि, ''अप्तृन्तृच्स्वसृनप्तृनेष्टृक्ष'' इत्यादिना उपाधादीर्घे, ''आपः'' इति सिद्धम्।

४४२ अपो भि ७/४/४८

अपस्तकारः स्याद्भादौ प्रत्यये परे।

अद्भिः। अद्भ्यः। अपाम्। अप्सु। **इति पान्ताः।** दिक्, दिग्। दिशौ। दिशः। दिग्भ्याम्। दिक्षु। **'त्यदादिषु' (सू. ४२९)** इति दृशेः क्विन्विधानादन्यत्रापि कुत्वम्। दृक्, दृग्। दृशौ। दृशः। **इति शान्ताः।** त्विट्, त्विड्। त्विषौ। त्विषः। त्विड्भ्याम्। त्विट्त्सु, त्विट्सु। सह जुषत इति सजूः। सजुषौ। सजुषः। सजूर्भ्याम्। सजूष्षु, सजूःषु। षत्वस्यासिद्धत्वाद्रुत्वम्। आशीः। आशिषौ। आशिषः। आशीर्भ्याम्। आशीर्भिः। **इति षान्ताः।** असौ। त्यदाद्यत्वम्, टाप्। औङः शी। उत्वमत्वे। अमूः। अमूः। अमूम्। अमू। अमूः। अमुया। अमूभ्याम्। अमूभिः। अमुष्यै। अमूभ्याम्। अमूभ्यः। अमुष्याः। अमुष्याः। अमुयोः। अमूषाम्। अमुष्याम्। अमुयोः। अमूषु। **इति सान्ताः।।**

अपो भि ८/४/४८ विधिसूत्रम्।

'अपः भि' अपः षष्ठ्यन्तं, भि सप्तम्यन्तं द्विपदमिदं सूत्रम् ''अच उपसर्गात्तः'' इत्यतो त इत्यनुवर्तते। सूत्रमिदं अङ्गाधिकारे विद्यते।

सूत्रार्थः - भकारादिप्रत्यये परे अङ्गस्वरूपस्य अपः पकारस्य स्थाने तकारादेशः भवति।

अद्भिः - अप्शब्दात् प्रातिपदिकात् तृतीयाबहुवचने भिस्विभक्तौ ''अपो भि'' इति पस्य तकारे, ''झलां जशोऽन्ते'' इति जश्त्वे, सस्य रुत्वे विसर्गे च, 'अद्भिः' इति सिद्धम्।

दिश् = दिशा। दिक्-दिग्।

दिश्धातोः ''ऋत्विग्दधृक्....'' इत्यादिना सूत्रेण क्विनि, तस्य सर्वापहारिलोपे, सु विभक्तौ, विभक्तिलोपे, ''व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः'' इति षत्वे, जश्त्वे, ''क्विन्प्रत्ययस्य कुः'' इति कुत्वे गकारे, वैकल्पिक चर्त्वे, ''दिक्-दिग्'' इति सिद्धम्।

दिश् शब्दस्य रूपाणि

	एकवचनं	**द्विवचनं**	**बहुवचनम्**
प्रथमा	दिक्-दिग्	दिशौ	दिशः
द्वितीया	दिशम्	दिशौ	दिशः
तृतीया	दिशा	दिग्भ्याम्	दिग्भिः
चतुर्थी	दिशे	दिग्भ्याम्	दिग्भ्यः
पञ्चमी	दिशः	दिग्भ्याम्	दिग्भ्यः
षष्ठी	दिशः	दिशोः	दिशाम्

सप्तमी	दिशि	दिशोः	दिक्षु
सम्बोधनं	हे दिक्-ग्!	हे दिशौ!	हे दिशः!

'त्यदादिषु-' (सू. ४२९) इति दृशेः क्विन्विधानादन्यत्रापि कुत्वम्। दृक्-दृग्, दृशौ, दृशः।

'त्यदादिषु-' (सू. ४२९) सूत्रस्याशयः वर्तते यत् यदा त्यदादिशब्दादयः उपपदे स्युः तदा एव दृश् धातोः क्विन्प्रत्ययः न स्यात्, यदा त्यदादिशब्दादयः उपपदे न स्युः तदपि क्विन्प्रत्ययः स्यात्। अतः दृश्धातोः क्विन् स्यात्। अतः दिश्वत् दृश्रूपाणि।

त्विष्=दीप्तिः। त्विट्-त्विड्, त्विषौ, त्विषः। त्विड्भ्याम् त्विट्त्सु-त्विट्सु।

रूपलेखनप्रकारः - 'त्विष दीप्तौ' धातोः क्विप्प्रत्यये, सर्वापहारिलोपे, प्रातिपदिकत्वात् जश्त्वे, वैकल्पिक चर्त्वे, 'त्विट्-त्विड्' इति सिद्धम्।

त्विट्त्सु-त्विट्सु-त्विष् धातोः, क्विप्प्रत्यये, सर्वापहारिलोपे प्रातिपदिकसंज्ञायाम्, वैकल्पिकधुडागमे, चर्त्वे, 'त्विट्त्सु-त्विट्सु' इति सिद्धम्। सहजुषत इति सजूः। सजुषौ। सजुषः। सजूर्भ्याम्। सजूष्षु-सजूःषु। जुषी प्रीतिसेवनयोः।

सजूः - 'सह जुषते' इत्यर्थे सहपूर्वात् जुष्धातोः क्विप्प्रत्यये, सर्वापहारिलोपे, ''सहस्य सः संज्ञायाम्'' सूत्रेण सह स्थाने सादेशे, सजुष्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् ''ससजुषो रुः'' इति सूत्रेण रुत्वे, अनुबन्धलोपे, 'र्वोरुपधाया दीर्घ इकः'' इति सूत्रेण उकारस्य दीर्घे, विसर्गे च, ''सजूः'' इति सिद्धम्।

सजूष्षु - सजूः षु - सजुष्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात्, सुपि, ''ससजुषो रुः'' इति रुत्वे, ''र्वोरुपधायाः दीर्घ इकः'' इति सूत्रेण उपधादीर्घे, रेफस्य विसर्गे, ''वा शरि'' इति सूत्रेण वैकल्पिकविसर्गे, ''नुम्विसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि'' इति सूत्रेण सकारस्य मूर्धन्यादेशे, ''सजूः षु'' इति सिद्धम्। पक्षे-विसर्गे, ष्टुत्वे च ''सजूष्षु'' इति सिद्धम्।

षत्वस्यासिद्धत्वाद्रुत्वम्। आशीः। आशिषौ। आशिषः। आशीर्भ्याम्। आशीर्भिः। इति षान्ताः।

आशीः - आङ् पूर्वकात् शासु इच्छायाम् धातोः क्विप्प्रत्यये सर्वापहारिलोपे, 'आ + शास्' इत्यवस्थायाम्, 'आशासः क्वावुपसङ्ख्यानम्' इति वार्तिकेन शास्धातोः आ स्थाने इकारे, 'आशिस्' इत्यवस्थायाम्, ''शासिवसिघसीनाञ्च'' ८.३.६० इति सूत्रेण सस्य षत्वे आशिष्शब्दात्प्रातिपदिकत्वात् ''ससजुषो रुः'' ८.२.६६ इति सूत्रेण षस्य रुत्वे यतोहि ''पूर्वत्राऽसिद्धम्'' इति सूत्रेण षत्वस्य असिद्धत्वात् ''ससजुषो रुः'' ८.२.६६ इति सूत्रेण रुत्वेऽनुबन्धलोपे, ''र्वोरुपधाया दीर्घ इकः'' इति सूत्रेण उपधादीर्घे, सस्य रुत्वे विसर्गे च ''आशीः'' इति सिद्धम्।

असौ। त्यदाद्यत्वं, टाप्, औङः शी, उत्वमत्वे। अमू। अमूः। अमूम्, अमू, अमूः। अमुया, अमूभ्याम्, अमूभिः। अमुष्यै, अमूभ्याम्, अमूभ्यः। अमुष्याः। अमुष्याः, अमुयोः अमूषान्। अमुष्याम्, अमुयोः, अमूषु। इति सान्ताः।

''असौ'' इत्यस्य पुल्लिङ्वत् रूपम्।

अमू-अदस् शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् प्रथमायाः द्विवचने औ, अत्वे, पररूपे, ''अजाद्यतष्टाप्'' इति टापि, अनुबन्धलोपे, ''अद+आ+औइत्यवस्थायाम्, सवर्णदीर्घे, वृद्धौ, ''अदौ'' इत्यवस्थायाम्, ''अदसोऽसेर्दादु दो मः'' इति सूत्रेण औ स्थाने ऊकारे, दस्य च मकारे, ''अमू'' इति सिद्धम्।

अमुया - अदस् शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् तृतीयाया एकवचने टा विभक्तौ, अत्वे पररूपे, टापि, अनुबन्धलोपे, सवर्णदीर्घे, ''अदा+आ'' इत्यवस्थायाम्, ''आङि चापः'' इति सूत्रेण आ स्थाने एकारे, अयादेशे, ''अदया'' इत्यवस्थायाम्, ''अदसोऽसेर्दादु दो मः'' इत्यनेन दस्य मकारे, अस्य च उकारे, ''अमुया'' इति सिद्धम्।

अमुष्यै – अदस्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् चतुर्थ्या एकवचने ङविभक्तौ, अत्वे, पररूपे, टापि, अनुबन्धलोपे, सवर्णदीर्घे "अदा+ए" इत्यवस्थायाम्, "सर्वनाम्न स्याड्ढ्रस्व इत्यनेन ह्रस्वे स्याडागमे च, "अद+स्या+ए" इत्यवस्थायाम्, वृद्धौ, दस्य मकारे, अस्य च उकारे, "अमुष्यै" इति सिद्धम्।

अमुष्याम् – अदस्शब्दात् प्रातिपदिकत्वात् ङिविभक्तौ, "अत्वे, पररूपे, टापि, सवर्णदीर्घे, "ङेराम्नद्याम्नीभ्यः" इति सूत्रेण ङि स्थाने आमादेशे, "अदा+आम्" इत्यवस्थायाम्, "सर्वनाम्नः स्याड्ढ्रस्वश्च" इति सूत्रेण ह्रस्वे, स्याडागमे च अनुबन्धलोपे, "अद+स्या+आम्" इत्यवस्थायाम्, "अदसोऽसेर्दादु मः" इति सूत्रेण दस्य मकारे, अस्य च उकारे, "आदेश प्रत्यययोः" इति सूत्रेण सस्य षत्वे, "अमुष्याम्" इति सिद्धम्।

हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणस्य प्रश्नाः-

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः-

१. अप्शब्दो नित्यं---------वचनान्तः।

(अ) बहुवचनान्तः (ब) द्विवचनान्तः

(स) एकवचनान्तः (द) कोऽपि न

२. चतुर्शब्दे स्त्रीलिङ्गे प्रथमैकवचने किं रूपम्?

(अ) चत्वारः (ब) चतुरः

(स) चतस्रः (द) चत्वारि

अति-लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

३. उपानह्शब्दस्य प्रथमैकवचने किं रूपम्?

४. 'इयम्' इत्यत्र दस्य यः केन सूत्रेण भवति?

५. अपस्तकारः केन सूत्रेण भवति?

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

६. 'नहो: धः' सूत्रस्य कोऽर्थः?

७. किम्शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे रूपाणि कानि?